פערשפרייט די נייע בראשור פון „שרה שענירער“!

בית יעקב

חודש זשורנאל

ארגאן פאר די אינטערעסען פון בית-יעקב-שולען און ארגאניזאציעס בנות-אגודת-ישראל אין פוילען

רעדאקטאר: א. ג. פרידענזאן

נומער 54

7 יאהרגאנג

געדענקט אין יובל-פאנד פון דער בית-יעקב-ליטעראטור אין יעדען ארט!

טאשען-ביבליאטעק,

שוין ארויס פון דרוק:

פרקי אבות

איבערזעצט אין יודיש מיט א איינלייטונג
פון עוזיאל

עס איז א וואונדערבארע איבערזעצונג. דער בעקאנטער שריפט-שטעלער עוזיאל (א. מ. ראגאווי) האט מיט זיין אריגינעלער איבערזעצונג פון „פרק“ געמאכט דאס קלאסישע אלטע תלמודישע עטיק-ווערק צוגענגליך פאר יעדען וואס קאן נאר לייענען יודיש.

יעדער דארף זיך צואיילען און פערשאפען די נייע העכסט-אינטערעסאנטע פרק-אויסגאבע!

— פראכט-אויסגאבע געבונדען. —

— פרייז נאר 1 גילדען מיט פארטא. —

5 עקז. 4 זל. 25 גר. 10 עקז. נאר 7.50 זל.

אהן געלט ווערט נישט געשיקט. געלט שיקען פ. ק. א. 65.613

פערלאג „בית-יעקב-זשורנאל“

פערלאג „בית-יעקב“ לאדז

אילוסטרירטער חודש-זשורנאל

„קינדער-גארטען“

פינפטער נומער (אייר) 4-טער יארגאנג

מעשה'לעך, בילדלעך, לידעך, קינדער-שמועסען קינדער-שאפונגען, רעטענישען און אויפגאבען.

— גרויסער בוך-פארמאט —

— פרייז 1 גילדען א קווארטאל —

צו בעקומען אין אונזער אדמיניסטראציע

— געלט-שיקען פ.ק.א. 65.613 —

צענטראלע „בנות אגודת ישראל“ אין פוילען

אלע אגודות, ארטאדאקסישע עסקנים אין די שטעט וואו עס עקזיסטירט נאכנישט קיין בית-יעקב-שול, אדער קיין בנות-אגודת-ישראל-ארגאניזאציע, בעקומען אויף פערלאנג נאר פאר איין גילדען פראפאגאנדע-מאטעריאל, בראשורען, אויפרופען, זשורנאלען א. ד. גל. פאר „בית יעקב“ און „בנות“. אויפ'ן פ. ק. א.-טשעק פון דער צווייטער זייט, מוז זיין דער אגודה-סטעמפעל, אדער פון ארטיגען רב.

אדרעס פאר בריף:

Sekretarjat B. A. I. Łódź Aleksandrowska 28

פאר געלט: P. K. O. 65.613

אכטונג!

די שבועות-אויסגאבען פון „בית-יעקב זשורנאל“ און „קינדער גארטען“ ערשיינען אי"ה פינקטליך אויף ראש-חודש סיון.

די וואס וועלען נישט תיכף ערלעדיגען איינגאנצען זייערע חובות וועלען נישט בעקומען אונזערע שבועות-אויסגאבען.

פערלאג
בית-יעקב
לאדז

דער פערלאַג „בית יעקב" ביי דער אַרבייט!

מיר טרעטען צו בעזרת השם פאָרטצוזעצען אונזער זיבען-יעהריגער אַרבייט מיט אַ גאַר ברייטען פּערנעם. מיר האָבען זיך פערבינדען מיט די גרעסטע רעליגיעזע דענקער און בעדייטענדסטע אָרטאָדאָקסישע שריפטשטעלער, וועלכע שרייבען ספּעציעלע אַרבייטען פאַר אונזער פערלאַג.

ערשטער אָרטאָדאָקסישער אלמאַנאַך

אַ גרויס זאַמעל-בוך, וואָס געהט שוין אין דריק, אַ בוך פון 500 זייטען. עס בעטייליגען זיך די קרעפטיגסטע פעדער-מייסטער אין אונזער ליטעראַרישער משפחה. דער גרעסטער און עלטסטער יודישער רעליגיעזער דענקער אין אונזער דור דר. נתן בירנבוים שרייבט אַ אָפּהאַנדלונג וועגען דער יודישער פרוי ספּעציעל פאַר'ן אַלמאַנאַך. עס קומען צענדליגער ליטעראַרישע אַרבייטען, וואָס וועלען האָבען אַ אייביגען ווערט.

ליטעראַרישער בית-יעקב-קאלענדאַר

א ליטעראַרישער קאַלענדאַר אין בוך-פאָרם (מיט אפוילישער ביילאַגע) אויפ'ן יאָהר תרצ"א-צ"ב. (1930-31) דאָס איז אַ אָריגינעלע אַרבייט לויט'ן מוסטער פון די מאָדערנסטע שול-קאַלענדאַרען, דערביי צוגעפּאַסט צום גייסט פון אונזערע אידעאַלען, אַלע עלטערע און יונגע בית-יעקב-שילערינס. ווי אויך בנות-חברות וועלען אין דעם קאַלענדאַר האָבען אַ וועג-ווייזער. עס איז גענוג צו זאָגען אַז אַלס מיטרעדאַקטאָר פון קאלענדאר וועט זיין דער געבער פון פּראָיעקט דר. שמואל דייטשלענדער.

„WSCHÓD"

אַ פּוילישער זשורנאַל געווידמעט די אינטערעסען פון בנות-אַגודת-ישראל, מיט אַ רייכען ליטעראַרישען אינהאַלט. דער זשורנאַל וועט פיהרען אין פּויליש (פאַר די וואָס לייענען שוואַך יודיש) אַ גרויסע פּראָפּאַגאַנדע פאַר'ן בנות-געדאַנק און וועט אויך האָבען אַ רייכען ליטעראַרישען אינהאַלט. דער ערשטע נומער ערשיינט נאָך היינטיגען חודש.

פּראָפּאַגאַנדע ביבלאָטעק פאַר בית-יעקב און בנות-אַגו"י

דאָס זענען ביליגע בראָשורען אויף צו פערשפּרייטען דעם בית-יעקב און בנות-געדאנק צווישען די ברייטע יודישע מאַסען. די ערשטע בראָשור שוין ערשינען — „אַ רוף צו יודישע טאַטע-מאַמע וועגען געבען זייערע טעכטער א רעליגיעזע ערציהונג אין די ב"י-שולען" פון שרה שענירער (ערשיינט אויך דערנאָך אין פּויליש) צום דרוק ווערען נאָך געגרייט פאָלגענדע פּראָפּאַגאַנדע-בראָשירען: 1) „בית יעקב" אַלס חלום און ווירקליכקייט פון וואָלף יאקובזאָן 2) אונזער טעכטער-שול פון י. ל. אָרלעאַן 3) זיבען בריף צו דער יודישער טאָכטער פון שרה שענירער (געווידמעט דאָס פּראָגראַם און די פּרינציפּען פון „בנות") 4) וואָס וויל בנות-אַגודת-ישראל פון א. ג. פרידענזאָן 5) די אויפגאַבען-פונס בתיה-פערבאַנד 6) דאָס ערציהונגס-פּראָבלעם ביי פעלקער און ביי יודען—דר. ש. דייטשלענדער. 7) געזאַמעלטע שריפטען פון א. ז. פרידמאַן, 8) אונזער בעציהונג צו ארץ-ישראל (אַ סטודיע פון יעקב לאַנדוי) 9) וואָס בעדייטעט דער טראַדיציאָנעלער יום-טוב פון חמשה-עשר-באב 10) די רעדע פון הרה"ג ר' אהרן לעווין שליט"א (ריישער רב) ביים גרונדשטיין-לייגען פון בית-יעקב-סעמינאַר אין קראָקא (פּויליש).

טאַשען-ביבלאָטעק

דאָס וועלען זיין איבערזעצטע ווערק אין יודיש פון אונזער אַלטער ספרים-שאַנק, עססעט שע פּראַכט-איסגאַבע, אזוי דאָס עס וועט זיין בעקוועם פאַר יעדען צו האָבען דאָס ביי זיך, אָדער אין אַ האַנד-בייטעל, ביים שפּאַציר, אויף דער רייזע א. אַז. וו. די ערשטע צוויי אויסגאַבען שוין ערשינען: 1) גאַנץ פּרקי-אבות אין יודיש, דורכ'ן בעקאַנטען שריפטשטעלער עו יאל (א. מ. ראָגאָווי) 2) „רות" אין יודיש מיט אַ פאָרוואָרט און ערקלערונגען פון בעקאַנטען יונגען דיכטער שמואל נאדלער. צום דרוק ווערט צוגעגרייט 3) די רעשט 4 מגילות (איכה קהלת, שיר-השירים, מגלת-אסתר) אלץ מיט ערקלערונגען, 4) די געשיכטע פון יהודית (מגלת-יהודית) 5) שמונה פרקים להרמב"ם אין יודיש 6) א זאמלונג פון תלמודישע אַגדות 7) אפאָריזמען און ווערטלעך פון גדולי ישראל.

קינדער-ליטעראַטור

עס ווערט געגרייט צום דרוק: 1) אַ אילוסטרירט זאַמעל-בוך פאַר קינדער 2) לידער און מעשה'לעך פון אליעזר שינדלער 3) קינדער-לידער פון שמואל נאַדלער 4) ביליגע ביכלעך „קינדער ביבלאָטעק" געשריבען דורך די בעסטע אָרטאָדאָקסישע שריפטשטעלער און טאַלאַנטירטסטע דיכטער 5) „קינדער הלומות" פון חיים שוואַב 6) בית-יעקב-מעשה'לעך פון א. ג. פרידענזאָן א. א.

אָט דאָס זענען נאָר די נייע ווערק וואָס ווערען שוין געגרייט צום דרוק און וואָס א טייל פון זיי זענען ווי בעוואוסט שוין ערשינען, אחוץ נאָך א רייהע גראַנדיעזע פּלענער, וועגען וואָס מיר וועלען נאָך בעזונדער שרייבען.

געדענקט-זשע אין פאָנד פון דער בית-יעקב-ליטעראַטור!

בעמערקונג: צוליב טעכנישע סבות איז נאָך אין היינטיגען נומער נישט פערהאַן די רשימה פון די וואָס האָבען געשפּענדעט פאַר אונזער ליטעראַטור-פאָנד — אין קומענדיגען נומער קומט שוין בעשטימט די ערשטע רשימה. די אָנדענק-קאַרטען ווערען די טעג פונאַנדערגעשיקט.

פּראָפּאַגאַנדע-ביבליאָטעק פאַר בית-יעקב און בנות-אגודת-ישראל

שוין אַרויס פון דרוק די ערשטע בראָשור:

וואָס דאַרף זיין מיט דער יודישער טאָכטער?

(אַ רוף צו יודישע טאַטע-מאַמע וועגען דער נייטיגקייט
פון ערציהען די יודישע טאָכטער אין אַ בית-יעקב-שול)

די בראָשור איז געשריבען דורך די שעפערין פון בית-יעקב-געדאַנק און גרינדערין פון דער ערשטער בית-יעקב-שול

שרה שענירער

מיט א פאָרוואָרט פון א. ג. פרידענזאָן.

אין הארציגע ווערטער וועקט דאָס געוויסען פון יודישע טאַטע-מאַמע צו געבען זייערע טעכטער אַ רעליגיעזע ערציהונג, די אויפטהוערין פונ'ם גראַנדיעזען בית-יעקב-ווערק.

די בראָשור איז געטיילט אין איינינע העכסט-אינטערעסאַנטע קאַפּיטלען וועלכע רעדען אַרום די ראָל פון דער בת-ישראל אין דער פערגאַנגענהייט, געגענווארט און צוקונפט.

די גאַנצע בראָשור, פון אָנהויב ביז'ן סוף, איז אַ פייערדיגער רוף, וואָס לאָזט איבער אויפ'ן לייענער אַ טיף-ווירקענדען רושם די איידעלסטע טיפענס פונ'ם טאַטע-מאַמע הארץ ווערט גערירט ביז גאָר, אזוי דאָס נאָכ'ן דורכלייענען די דאָזיגע בראָשור, וועט זיך קיין שום פאָטער אָדער מוטער אָפּזאָגען פון צו געבען זייער קינד אין אַ בית-יעקב-שול און זיין גרייט פאַר דער בית-יעקב-אידעע, אויך מיט מאַטעריעלע אויפּאָפּערונג. אין דער בראָשור איז אויך אָפּפאָטאָגראַפירט דאָס ערשטע אַרטיקעל אין „בית-יעקב" מיט 7 יאָהר צוריק „דער ציל פון די ב"י שולען".

אַלע שולען וואָס ווילן געווינען תלמידות און אויך אַז די וואָס זייערע קינדער לערנען שוין אין בית-יעקב, זאָלען האָבען מעהר אינטערעס פאַר דער שול און גאַנץ בעזונדער, אין די ערטער, וואו עס וויל זיך ערשט גרינדען אַ בית-יעקב-שול, בעשטעל'ען וואָס אַ גרעסערע צאָהל עקזעמפּלארען, בכדי די בראָשור זאָל אַריינברענגען אין יעדען יודישען הויז התלהבות פאַר דער בית-יעקב-אידעע.

די בראָשור איז שעהן אַרויסגעגעבען אין גרויסען בוך-פאָרמאַט און קאָסט נאָר 15 גראָשען אַ עקזעמפּלאַר. 100 עקז. נאָר 10 גילדען. 50 עקז. — 6 גילדען, — פאַר פּאָרטאָ געהט צו 10 פּראָצענט פונ'ם בעטראַג. ווייניגער ווי 7 עקז. פאַר 1 גילדען ווערט נישט געשיקט.

אָהן געלד ווערט קיינעם נישט געשיקט.

געלט שיקען דורך פּ. ק. א. **65.613.**

בריף שרייבען איז איבעריג, אויפ'ן פּאָסט-אָבשניט קען מען אויפצייכענען די צאָהל עקז.

פערלאַג „בית-יעקב-זשורנאל" לאָדז

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ז/גליון 054 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

בית יעקב לכו ונלכה באור ד׳ (ישעי׳)

אשה יראת ד׳ היא תתהלל (משלי)

בית יעקב
חודש זשורנאל

אָרגאַן פאַר די אינטערעסען פון בית-יעקב-שולען און אָרגאַניזאַציעס בנות-אגודת-ישראל אין פוילען

רעדאַקטאָר: א. ג. פרידענזאָן

ב״ה לאָדז, אי״ר תר״ץ.
זיבעטער יאָהרגאַנג

№ 54

Łódź,
Maj 1930
Rok VII

פון פּאַראַיאָהרען ביז הייַנט

שרה שענירער

...און אַוועק איז נאָך אַ יאָהר און ווידער צעהלען מיר די טעג פון יציאַת-מצרים ביז מתן-תורה; און ווידער געבען מיר זיך אָפּ אַ דין וחשבון, צי מיר האָבען דעם גייסט פון דער פאַר-אַיאָהריגער ספירה ריכטיג אויפגעפּאַסט און אויסגענוצט.

מיין „ספירה” פאַלט איצט אויף אונזער צווייטער בנות-קאָנפערענץ, וועלכע איז פאָרגעקומען מיט אַ יאָהר צוריק אין לאָדז. דעמאָלט זענען אַלע אונזערע געדאַנקען געווען געווידמעט דער קומענדיגער קאָנפערענץ, און פיל, פיל האָפנונגען האָט מען אויף איהר געלייגט.

צי זענען זיי אָבער אַלע ערפילט געוואָרען?

עס שטעהט נאָך פאַר מיינע אויגען דער ריזיגער זאַל מיט די פאָר הונדערט דעלעגאַטינס און געסט; כ׳זעה נאָך יעצט זייערע התלהבות-פלאַמענדע פנימער, און שמחה-פינקלענדע אויגען, ווי זיי שלינגען דורשטיג די רייד פון אַלע רעדנערינס. ס׳האָט דעמאָלט ביי מיר אויסגעקוקט ווי איינע פון מיינע פרעהליכע און גליקליכע חלומות, און ערשט די אָנוועזענהייט פון די פרעמדע זשורנאַליסטען, האָבען מיך דערמאָנט, אַז דאָס איז אַ ווירקליכקייט, אַ פריי-דיגער אמת...

און כאָטש דער חשבון מיינער פאַלט נישט אויס אינגאַנצען אַ בעפרידיגענדער—ווייל, ווי איך האָב שוין נישט איינמאָל געזאָגט, מיינט מען אין די בעגייסטערונגס-מינוטען פיל מעהר אויפצוטהון, ווי מ׳איז דאָס מקיים אין דער ווירקליכקייט—דאָך בין איך גאַנץ צופרידען פון די פּירות פון אָט דעם גרויסען צוזאַמענפאָהר.

אויפ׳ן ערשטען אָרט פון מיין חשבון, פיגורירט דער ער-פאָלג פונ׳ם פיהרערין-קורס. כ׳האָב דעם ווינטער בעזוכט איינִיגע אָרגאַניזאַציעס, וואו די תלמידות פונ׳ם זומערדיגען פיהרערין-קורס אַרבייטען מיט׳ן גרעסטען ברען און אייפער צו פערגרעסערן און פערברייטערן די בנות-אָרגאַניזאַציע. אַסאַך דערפרעהענדעס האָב איך געזעהן אין: כזשאַנאָוו, זאַוויערצע, וואַרשא, בענדין, סאָסנאָוויץ און וויעזשבניק, און פיל גוטע נייעס האָב איך גע-הערט פון ביעלסק, לאָדז, סאַנדז, א. ד. גל.

ס׳איז באמת אַ גענוס צו זעהן דעם התלהבות, מיט וועלכען די יונגע פיהרערינס ערפילען זייערע פונקציעס, און ווי די חברות פערשטעהן עס אָפּצושאַצען.

דער צווייטער ערפאָלג פון אונזער קאָנפערענץ איז דאָס שאַפען די „בתי”״-גרופען.

אין אַסאַך שטעט האָב איך דעם ווינטער געזעהן די פיינ-קעלדיגע לעבעדיגע אויגען פון אָט אָ די יוגענד-גרופען, וועלכע האָבען נישט אין זינען קיין שום פּאָליטיק, אַחוץ די ב״י-אידעע. כ׳האָב גאַנץ גוט בעמערקט דעם טיפען ערנסט, מיט וועלכען זיי בעציהען זיך צו דער הייליגער זאַך. דעם קרבן וואָס זיי ברענגען מיט דעם, וואָס זיי ווערען אויסגעלאַכט פון זייערע פריהערדיגע חבר׳טעס, און די קינדערישע שמחה, וועלכע זיי האָבען מיר אַרויסגעוויזען בעת די באַנקעטען, וועלכע זיי פלעגען איינ-אָרדנען בעת מיינע בעזוכען.

יאָ, „באַנקעטען” רופען זיי עס אָן, פונקט ווי די „גרויסע” און איך... איך האָב בעאָבאַכטעט זייערע שטראַהלענדע תמימות-דיגע געזיכטער, זיך איינגעהערט צו זייערע בעגייסטערטע בע-גריסונגס-רעדעס, פון וועלכע ס׳האָט אַרויסגעשפּראָצט ריינער אמת און האָב געשיקט אַ שטילע תפלה צו ג—ט:

„זעה, רבש״ע, ווי אָט די יונגע קינדער נעמען זיך צוזאַמען דיך צו דינען באמת ובלבב שלם. העלף-זשע זיי דעריבער צו, אַז דער צייט-שטראָם זאָל אויף זיי נישט האָבען קיין שליטה”.

און אפשר, ערוועקט זיך אין מיר אַ געדאַנק — אפשר וועלען מיר, דערוואַקסענע, צוליב אָט אָ די קינדער שוין האָבען ענדליך די זכי׳ צו ווערען אויסגעלייזט פונ׳ם גלות, פונקט ווי די יודען אין מצרים זענען געוואָרען אויסגעלייזט בזכות נשים צדקניות...

און איך נוץ אויס די בעגייסטערונג זייערע צום פּראַקטישען אונטערריכט, ערקלער זיי געגוי איבער וועלכע זאַך ס׳קומט צו-ערשט אַ ברכה צו מאַכען ביי אזאַ רייך געדעקטען טיש, וועלכע ברכה אחרונה קומט פריהער, און וועלכע ברכה פטר׳ט די צווייטער, און ווידער האָב איך אַ געלעגענהייט זיי צו ערקלערען די 3 דעוויזען, וועלכע מיר האָבען געשטעלט פאַר אונזערע גרופען: 1) עבדו את ה׳ בשמחה; 2) שויתי ד׳ לנגדי תמיד; און 3) למנות ימינו כן הודע.

אייך, טייערע בנות-שוועסטערן און ליבע בתי׳-טעכטער, וועלכע כ׳האָב נישט געקענט פערזענליך בעזוכען, וועל איך דאָ בקיצור ערקלערען די דריי דעוויזען:

דער ערשטער דעוויז איז: עבדו את ד׳ בשמחה. דאָס וואָרט פרייד האָט אין אונזער הייליגער שפּראַך צוויי אויסדריקען: ששון און שמחה. ששון הייסט אויסערליכער פרייד, און שמחה—אינערליכער פרייד, און אָט אָ זאָגט דוד המלך: עבדו את ד׳ בשמחה, דינט ג—ט און ערפילט זיינע מצות נישט מיט בלויז אויסערליכער נאָר אויך מיט אינערליכער פרייד!

מיינע ליבע! יעדע איינע פון אייך האָט שוין נישט איינ-מאָל געמוזט פיהלען אָט אָ די אינערליכע שמחה, און געפיהלט האָט איהר זי דעמאָלט, ווען איהר האָט מקיים געווען עפּעס אַ מצוה, אָדער זיך אָפּגעהאַלטען פון אַ פערבאָטענער זאַך, פון אַנ׳-עבירה, און וואָס טייערער עס האָט אייך געקאָסט, וואָס מעהר ערדישעס פערגעניגען איהר האָט געמוזט דערביי מקריב זיין — אַלץ מעהר אינערליכער שמחה האָט איהר אין דעם געפיהלט, גובר געווען דאָס שלעכט און געטהון אַ גוטע טהאַט. איהר האָט דאַן געפיהלט דאָס אמת׳ע גליק, וועלכעס איז נישט אָפּהענגיג פון אויסערליכע אומשטענדען.

און ווי אַזוי אַרום, אָבער, קומט מען צום טייערן גליק-

א יאָהרצייט אָדער א געבורטסטאָג?

פון אסתר ראָזאַ

אַ יאָהר איז אַוועק זינט אונזער צווייטער לאַנדעס-קאָנפע-רענץ. א יאָהר אין מענשענס לעבען איז אין פלוג, ווי אַ טאָג, א שעה, אפשר גאָרנישט.

עס איז אָבער אמאָל אַ טאָג מעהר ווי א יאָהר, און אַ שעה מעהר ווי א גאַנצע עפּאָכע. נו, וואָס האָבען מיר טאקי איבער-געלעבט פאראיאָהרען. און מיט וואָס איז דאָס יאָהר אוועק פון אונז? האָבען מיר דערגרייכט כאָטש א צענטעל פון אונזערע ערוואַרטונגען, האָפנונגען און שטרעבונגען? האָבען מיר שוין עפּיס פרישעס, לעבעדיגעס פון אונזער ארבייט געלאָזט אויפגיין? ווען מיר קוקען צום טורעם פון אונזערע אויפגאבען, האָבען מיר נאָך אפשר גאָרנישט! ווען מיר נעמען אָבער אין אכט אונזערע מעגליכקייטען, אָ, איז עס שוין אַ סך דערגרייכט! פיל שענעס, הייליגעס, אָפּפערוויליגעס איז געטהון געוואָרען במשך דעם יאָהר. עס שיינט אָבער אויף אונזער ארבייטס-האָריזאָנט ארויס נאָך פיל ליידיגקייט, נאָך אַסך פערטריקענטער נישט-בעארבייטער באָדען.

מיר האָבען טאקי א סך צו טהון, צו אונזער פרייד אָבער אויך שוין אַ סך געטהון. דערפאַר האָפען מיר, אז מיר וועלען זיך צוּוואקסען און אונזערע אויפגאבען נאָך בשלימות ערפילען. מיר טאָרען דערביי אָבער נישט פערגעסען, אַז צוגלייך מיט'ן אויפשטייג פון אונזער ארבייט, קומען צו אלץ ווייטערע און נייע בעדערפעניש'ען. און ווען מיר וועלען זיך שוין בעצייטענס נישט פעסטער אָרגאניזירען און ערפילען אונזערע פליכטען, ווען מיר וועלען נישט באלד לייגען קיין פעסטע פונדאמענטען, וועלען מיר זיך קוים קענען שפּעטער ארויסבעקומען פונ'ם פלאָנטער, פון דיסציפלין-לאָזיגקייט, אָפּגעפרעמדקייט א. א. וו.

מיר ווייסען דאָך גוט, אז נישט ווייטער גיין, הייסט בלייבען אָפּגעשטאנען, נישט פרישע נאהרונגען געבען, לאָזען זיך די אלטע כוחות אויס. מיר טאָרען נישט לאָזען אויס-וועפּען זיך.

אלס ביישפּיל זאָלען אונז דינען די פיל אנדערע געזעל-שאפטען, וועמענס ציל עס איז געוואָרען אַ בלאָף, און זייער גאנצער מהות איז פוסטקייט און אָהן אַ ברעקעל אידעאליזם, איך מיין אז אונז קאָן קודם-כל נאָר פערהיטען פון אונזער געפאהר, ערנסטקייט צו דער זאך, און נאָר דאָס איז דער וועג צו דער פערברייטערונג פון אונזער טעטיגקייט.

ביי קיין שום פאָלק אין דער וועלט איז נישטאָ אזוי פיל ערנסט צום לעבען, ווי ביים יודישען פאָלק. און קיין שום נאציע ציילט דאָך נישט אזוי די טעג—נישט נאָר די יאָהרען—ווי ביי אונז. דאָ ציילט מען ספירה, שפּעטער ציילט מען ווידער די וואָכען, און סליחות-טעג, עשרת-ימי-תשובה. דאָס ציילען ווייזט ווי שנעל די צייט פערגייט, ווי גרויס עס איז דער אמת פון „אם לא עכשיו אימתי?"...

אונזער ציילען געהט אָבער נאָך פיל ווייטער: „למנות ימינו כן הודע!" טעג טיילען זיך דאָך אין שעה'ן, שעה'ן אין מינוטען, און מינוטען טיילען זיך דאָך ווייטער.

מינוטען מוז מען קענען ציילען. אין איין מינוט קאָן מען אלעס פערשפּעטיגען. יאָ, איין מינוט קאָן אמאָל ענטשיי-דען; יאָהרצייט אָדער געבורטסטאָג?

שלום, האַרמאָניע, ליבשאַפט, דאָס איז דאָס עלעמענטאַר-סטע, עיקר'דיגע געברויך אין אַ אָרגאניזאציע און דער יסוד פון אונזער געזעלשאפטליכער צוזאמענארבייט. ווען ס'זאָל נישט זיין קיין האַרמאָנישע צוזאמענארבייט אין אונזער בנות-אָרגאַני-זאציע, ווי אַזוי וועלען די איינצעלנע און געמיינזאַמע פונקציעס פון אונזער אַרבייט אויסקוקען?

ג—ט האָט ביי דער וועלט-בעשאפונג, די האַרמאָניע און ליבע פונדאַמענטירט, נאָר די מענשען האָט זי אין פיינדשאפט דיסהאַרמאָניע פערוואַנדעלט.

אין דער נאטור העלפט אַלעס צום אַלגעמיינעם דערהאַל-טונג, דאָס טייערסטע און בעסטע. זי קאָן נישט אַנדערש. מיר דאַרפען אויך אַנדערש נישט צו קענען!

אין אַ בלומען-טאָפּ, אונטערשיידעט זיך נישט דער ספּעציפישער אראָמאט פון יעדעס גרעזעלע בעזונדער, דערפאַר שמעקען אַלע צוזאַמען—שטאַרקער!

היינט איגם פריהלינג פון נאטור, ווען ס'בעלעבט זיך אלעס, שטעלט זיך אויך די פראַגע וועגען אונז: יאָהרצייט אָדער געבורטסטאָג?

צו אינערליכער פרייד? נאָר מיט'ן צווייטען אונזערן דעוויז: שויתי ד' לנגדי תמיד! איך מוז מיר תמיד פאָרשטעלען, אַז ג—ט שטעהט פאַר מיר. דער געדאַנק, וועלכער ברויך בעגליי-טען אונזער גאַנץ לעבען, איז דאָס בעסטע שוץ-מיטעל געגען יעדערער, אַפילו קלענסטער עבירה, און בעסטער ערעגער צו טהון, וואָס מעהר מצות און מעשים טובים.

למנות ימינו כן הודע — איז אונזער דריטער ליבער דעוויז. בעשעפער! לערן אונז אויס צו צעהלען אונזערע טעג! האָט זיך דער מלך דוד געבעטען. צי האָט ער דען, אונזער גרויסער דיכטער, נישט געוואוסט צו צעהלען די טעג? צי האָט ער געבעטען אויף אַ היינטיגען קאַלענדאַר?... זיכער נישט. זיינע ווייטערדיגע ווערטער אָבער וואַרפען אַ ליכט אויף די פריהערדיגע. ער זאָגט דאָרטען: ונביא לבב חכמה — מיר וועלען דיר ברענגען אַ האַרץ פול מיט חכמה. זעהטס! יעדערע מינוט פון מענשליכען לעבען האָט אין זיך 3 מאָמענטען. יעצט איז די צוקונפט; מיט אַ רגע שפּעטער ווערט פון איהר: געגענווארט, און ווי נאָר זי פערשווינדט, געהערט זי שוין צו דער פערגאַנגענהייט.

דאָס זאָגט דוד המלך: למנות ימינו כן הודע — אַז ווען מיר ווילען וויסען ווי יעדע מינוט פון אונזער לעבען אויסצונו-צען צו אַ געטרייער דינסט פאַר ג—ט, ווען מיר וועלען תמיד גע-פינען דעם צוועק פאַר אונזער דאָ זיין, און ווען ג—ט וועט אונז צוריקרופען צו זיך, וועלען מיר נישט קומען מיט אַ חשבון פון 70 יאָהר נאָר פון 70.365.24.60.60.3 דאַן וועלען מיר דיר ברענ-גען, ג—ט, אַ לבב חכמה!

איך האָב זיך דאָ צושמועסט וועגען אַנדערע זאַכען און נישט געמאַכט דעם רעשט חשבון. לאָז איך עס שוין איבער פאַר אַנדערע, וואָס זאָלען עס מאכען. איך בין מיט איינעם צופרידען און כ'פערהאָף, אַז איהר אלע בנות, ווי בתי' מיטגלידערינס, וועט שוין אויף אייביג טריי בלייבען אונזערע הייליגע דעוויזען, און מיט אמת'ע בעגייסטערונג מיטפיהלען דאָס, וואָס זיי לעגען אויף אונז אַרויף. לשנה הבאה זאָל מען זוכה זיין צו צעהלען ספירה אין ירושלים.

איינס מוזען מיר נאָר געדענקען, אַז מיר זענען נאָך אַלץ אין אָנהויב פון אונזערער אַרבייט, און מיר טאָרען נישט רוהען ביז די אמת'ע בעגייסטערונג צו אונזערע הייליגע אידעאַלען וועט אַרומנעמען און אַדורכגליהען די הערצער פון אַלע אונזערע שוועסטער.

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ז/גליון 054 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

רבּ אָדער דיכטער?

(פראַגמענט פון ד"ר לעהמאַנס ביאָגראַפיע)

(צו זיין פערציגסטער יאָהרצייט).

...און עס איז אויסגעפאַלען דער שווערסטער אינערליכער קאַמף אין זיין לעבען. ווי אברהם אָבינו — זיין זוהן, אַזוי איז ער ענדליך גרייט זיינע אַלע אַנדערע וואונשען צו ברענגען אַלס קרבן אויף ג—טס מזבח.

בערלין האָט לעהמאַנען געגעבען שטאָף צו זיינע דראַמען, וועלכע ער האָט שטילערהייט געדיכטעט. יוליוס ראָזענבערג, אָטאָ ראַקוועט, פויל הייזע און עמיל פאַלעסקע געהערען צו זיינע בעקאַנטע. ער האָט זיך אין דעם קרייז געפיהלט אויסערגעוועהנליך גוט, און דעריבער כמעט פערגעסען פון זיין אַלטען ציל צו דערגרייכען אַ רבּנישע שטעלע. ער האָט פערפאַסט אַ דראַמע פון דער ענגלישער געשיכטע, וועלכע איז איהם נאָך פון די קינדער יאָהרען דורך שעקספיר געוועזען אַזוי גוט בעקאַנט, איבער דעם קעניג מאַנמויטס. די דראַמע בעהאַנדעלט די געשיכטע פון מאַנמויטס, קאַרל דעם צווייטענס זוהן פון ענגלאַנד, וועלכען יאַקוב דער צווייטער האָט געהייסען אין טויערהיל אָפּהאַקען דעם קאָפּ, ווייל ער, מאַנמויטס, האָט זיך געלאָזט אויסרופען אַלס קעניג אויפ'ן פאָטערס אָרט. ווי נאָר דער יונגער דיכטער האָט פערענדיגט זיין דראַמע, אַזוי האָט ער בעקומען אַ שרעקליך אונאַנגענעהמע ידיעה, אַז אויך פאַלעסקע האָט אָנגעשריבען אַ דראַמע איבער דעם קעניג מאַנמויטס און ער האָט עס פאָרגעלייענט אויף אַ עפענטליכער פערזאַמלונג אין בערלין. ווי האָט מאיר געקאָנט וואגען צו קאָנקורירען אויף איין געביט מיט אַזעלכען ווי פאַלעסקע, וועלכער איז דעמאָלט געשטאַנען אויפ'ן שפּיץ פון זיין דיכטערישען רוהם? מאיר האָט בעשלאָסען [אָפּען] זיך אַדורכצושמועסען מיט זיין דיכטער קאָנקורענט. פאַלעסקע איז אָבער פערגאַנגען אמת גרויס. „מיין דראַמע — האָט ער געענטפערט דעם יונגערמאַן — האָב איך ביז אַהער נישט געקאָנט ברענגען אויף דער סצענע, אפשר איז אייערע בעסער און וועט בעשענקען אונזער טעאַטער מיט אַנ'אמת'ער דיכטונג, נאָך וועלכער מיר אַלע לעכצען. איך ווייס: איהר האָט טאַלאַנט. בענוצט אייך מיט מיין ווערק, אויף וויפיל ס'קען נאָר אייך דינען. נעמט צונויף אייערע יונגע כּוחות און פּרובט שאַפען אַזעלכעס, וואָס זאָל זיך אַרויסווייזען ווירדיג געגען דער גרויסער ירושה, וואָס האָט אונז איבערגעלאָזט דער שטאַם-פאָטער שעקספיר".

נאָך אַזעלכע שעהנע, אויפמונטערדיגע ווערטער האָט זיך דער יונגער מאיר ווידער גענומען מיט'ן גאַנצען ברען אַרבייטען אַרום זיין ווערק, וועלכעס ער האָט אין אַ קורצע צייט צוגעפיילט און אויסגעבעסערט.

פאַלעסקע האָט דאָס שטיק אַדורכגעלייענט און געפינען דערין טאַלאַנט. ער האָט זיך דערקלערט גרייט איינצואָרדנען אַנ'אָוועגד, אויף וועלכען מאיר וועט האָבען די געלעגענהייט פאָרצולייענען זיין ווערק פאַר אַ גאַנצע רייה שוישפּילער און ליטעראַטען. ער האָט אויך אויסגעדריקט די האָפנונג און דעם וואונש, אַז מאיר זאָל זיך פון איצט אָן ווידמען אויסשליסליך די ליטעראַטור.

מאיר איז אַ געוויסע צייט אַרומגעגאַנגען אויסערגעוועהנליך צוקאָכט. פון איין זייט האָט ער זיך שוין בעטראַכט אַלס צוקונפטיגער דיכטער און אַנ'אונענדליך געפיהל האָט איהם אַרומגענומען. פון דער צווייטער זייט אָבער האָט ער געציטערט, אַז דער דאָזיגער וועג וועט זיך נישט לאָזען פעראייניגען מיט זיין ג—ט-געווידמעטען בערוף.

אַ וואָך צייט האָט ער פערבראַכט אין שלאָפלאָזע נעכט. אַלע זיינע שעה'ן, טעג און נעכט, זענען אָנגעפילט געוועזען מיט דער גרויסער אינערליכער בעוועגונג, וועלכע האָט אין איהם געקאָכט. דאָס איז געוועזען דער צווייטער, דאָס מאָל אַ סך שווערערער, קאַמף אין זיין לעבען. צו זיינע רעליגיעזע ספקות האָט ער לייכט אַ סוף געמאַכט, ווייל זיי זענען געקומען פון שכל און האָבען נישט געהאַט קיין אָרט אין זיין האַרץ. דאָ אָבער האָט געקעמפט נייגונג מיט נייגונג, האַרץ געגען האַרץ. דא זענען די געדאַנקען געפלויגען אַרויף און אַראָפּ, זיך געגענזייטיג געיאָגט און פערשלינגען; הייסע וואונשען האָבען אָפּגעשלאָגען אין הייסע וואונשען: ער האָט געוואָלט זיין דראמע עפענטליך פאָרלייענען, כּדי צו ברענגען איהר אויף דער סצענע, ער האָט געוואָלט ווערען אַ ליטעראַט. אָבער קיין ספק נישט, אַז דער דיכטער-קראַנץ און דער יונגער רוהם וועט איהם נישט לאָזען רוהען; קיין ספק נישט, אַז ער וועט אויף דעם איינמאָל בעטרעטענעם וועג שטרעבען צו געהן ווייטער און ווייטער; קיין שום ספק נישט אַז דאָס לאָזט זיך נישט פעראייניגען מיט דעם בערוף, צו וועלכען ער האָט ביז איצט געשטרעבט און וועלכען ער האָט ביז איצט בעטראַכט פאַר דעם העכסטען גליק, וואָס קען איהם צומיינסטען צופרידענשטעלען — ער האָט דעריבער נישט געקאָנט אָננעמען קיין פעסטען בעשלוס.

ענדליך איז אָנגעקומען דער טאָג, אין וועלכען מאיר האָט געזאָלט פאָרלייענען זיין ווערק און ער האָט כמעט נישט געקענט בעהערשען זיינע חושים. אין איין מאָמענט האָט ער בעשלאָסען אויסצושעפען די גאַנצע פרייד, וועלכע האָט אויף איהם געוואַרט דעם היינטיגען אָוועגד, אָבער שוין אין צווייטען מאָמענט האָט ער געדענקט נאָך זיין אַלטען אידעאַל. אין אַזאַ שטימונג האָט ער זיך אָנגעהויבען איבערצוטהון יום-טוב'דיג און זיך צוגרייטען צו דעם גרויסען אָוועגד, וועלכער האָט געזאָלט ענטשיידען איבער, דער צוקונפט פון זיין לעבען. ער האָט זיך שוין געהאַט געמאַכט כמעט דעם גאַנצען טואַלעט, זיך אַנידערגעזעצט אויף דער קאַנאַפּע און אָנשפּאַרענדיג די הענט אויף די קניה און דעם קאָפּ אויף די הענט האָט ער אָנגעהויבען ווידער צו גריבלען אין זיינע געדאַנקען.

פלוצלונג האָט ער דערהערט די מעלאָדיע פון אַ קאַטערינקע. אונטען איז דעם פינסטערן הויף פון דעם אַלטען הויז אין דער „היידערייטער גאַס" האָט געשפּילט אַ קאַטערינקע - דרייער היינע'ס ליד: „קיין פראַנקרייך האָבען געצויגען צוויי גרענאַדיער" און מיט זיין טיפער באַס-שטימע האָט ער זיך צוגעזונגען: „וואָס מיר ווייב, וואָס מיר קינד, איך טראָג אַ ווייט בעסערן פערלאַנג..." דאָס דאָזיגע זינגען און שפּילען האָט פערהילכט אויבען אין דער דאַך-וואוינונג פונ'ם יונגען סטודענט. מאיר איז אויפגעשפרונגען פון דער קאַנאַפּע „איך טראָג אַ ווייט בעסערען פערלאַנג" — האָט ער אויסגערופען. ער האָט מיט געוואַלט אַראָפּגעריסען פון זיך דעם פראַק, מיט ציטערדיגע הענט האָט ער געכאַפּט דעם מאַנוסקריפּט פון דער דראַמע און איהם אַריינגעוואָרפען אין דעם ברענענדיגען אויווען, זאָגענדיג דערביי שטיל: „אַ ריין האַרץ שאַף מיר, ג—ט און א שטאַרקען גייסט בעניי אין מיין נשמה".

אין יענעם אָוועגד האָט דער איידעלער פאַלעסקע און זיינע פריינד, וועלכע ער האָט צו זיך איינגעלאַדען, אומזיסט געוואַרט אויפ'ן יונגען דיכטער, וועלכער האָט געדאַרפט פאָרלייענען זיין דראַמע.

(סוף אויף זייט 10)

עמוד 5 מתוך 20
בית יעקב-לודז/גליון/שנה ז/גליון 054 a הודפס מתוך הארכיון היהודי

ביים „געבג" אין לערנען

(פרקים „די גאַמבינערס")

פון וו. לייכטער און בנימין מינץ

אַלס מדריך פאַר זייגע אונטערוואַקסענדע אייניקלעך האָט ר' פנחס'ל אויסגעקליבען מענדיל-וואָלפ'ן. פאַר די דאָזיגע קינדער פון די אַריסטאָקראַטישע שטובען, וואו עס האָט געאָטעמט מיט פרישע ווינטלעך, איז ער געווען דער ריכטיגער מאַן.

געקומען פון גאָווראָווע, אַ קליין שטעטעל אין שעדלעצער גובערניע — האַלב ליטוואַק·האַלב פוילישער — האָט ער זיך באַלד פון אָנהויב אַריינגעפּאַסט אין די הייזער פון די יונגע גאָמבינערס. אַ בן-בית געוואָרען.

נישט האָבענדיג די משפחה ביי זיך, פלעגט ער עסען יעדען „חודש" ביי אַ צווייטען פון ר' פנחס'לס קינדער. מיט'ן לויף פון יאָהרען, האָט ער זיך, ווי אַ ריפּ, אַריינגעוואַקסען אינ'ם לייב פון די גאָמבינערס. מען האָט איהם דערקענט פון דער-ווייטענס, דורך די טריט און בעוועגונג, דורך יעדען פינטעל און פאַרע פון מויל. נישט געווען פאַר איהם קיין סודות. וועגען אַלעם אין דער משפחה האָט ער געוואוסט—און געשוויגען.

„בעריהמט" איז געווען די קונץ פון זיין טהעע-טרינקען. ער איז געווען אַ בריה אויסצוטרינקען אַ קאָכעדיג גלאָז טהעע אויף איין שטעה. זייגע האַלז קאַנאַלען און אינוועניגסטע פער-דייאונגס קישקעס, האָבען ווי פערלוירען דאָס עמפפינדליכקייט פאַר דעם, וואָס עס רופט זיך הייס. ער פלעגט זופּען הייך, און נאָך יעדען זופּ אַ קרעכץ טהון, ווי עס וואָלט איהם געווען אַ שאָד יעדער אויסגעטרונקענער טראָפּען.

אויך זיין „פערפעל"-פּאַלטאָ איז געווען אַ שם-דבר אין דער גאַנצער משפחה. ער איז נישט אַלט געוואָרען, דער פּאַלטאָ, ער איז געוואַקסען מיט איהם, אַ שטייגער ווי ביי די יודען אין מדבר, עס האָט זיך גאָר אַלע יאָהר אויסגעוויזען, אַז דער דאָזי-גער פּאַלטאָ האָט זיך בעגייט. פון דער ערשטער מינוט, וואָס מענדעל·וואָלף האָט זיך בעוויזען ביי די גאָמבינערס, אַזוי לאַנג האָט זיך דער דאָזיגער ברוינער „פערפעל"-פּאַלטאָ נישט אָפּגע-טהון פון איהם אין די ווינטערס.

און ווער האָט נישט געקאַנט זיין פלאַטשיגע נאָז? זי איז איהם געלעגען תמיד אויף די אויבערשטע ליפּ, אונטערגעלעהנט דורך די אויסגעצוואָגענע וואָנסעז, ווי אַ בריק אָנגעלעהנט אויף פילאַרען. און די שטערען-קנייטשען? אויסגעפּיילטע, אויסגעאַרבייטע, ווי די שטאָטישע טראַמוויי-ליניעס, איינגעבויטע אינ'ם ברוק.

אַ מערקווירדיגע פיגור — מענדעל·וואָלף. עהרליך. איידעל. אַ גרויסע מאָס נאַאיווקייט איז געלעגען צוגאָסען איבער זיין צירקעל-קרייז פון בענעמען זיך. אין זיין פערלענגערטען האַלז און אין זייגע צעצויגענע פינגער, האָט געפעהלט דאָס שטרענג-קייט פון מאַנספערשוין. אַנ'אויסגעשיילטער ווי יענע געוויסע סאָרטען ראָזשינקעס אָהן קערן, וואָס מ'נוצט צום שבת'דיגען פוטער-קוכען. אין זיין בויגיגען, ווייכען גוף, האָבען, דוכט זיך, געפעהלט די ביינער. און ווער האָט נישט געקאַנט זיין „הילוך"? אַ יוד. וואָס פלעגט געהן נישט נאָר מיט די פיס, אָבער אויך מיט'ן גאַנצען קערפּער, איבערגעבענדיג דאָס טעמפּאָ אויף דעם איבריגען קערפּער-טייל—דעם קאָפּ און די צעשויבערטע באָרד-און-פּאות.

מענדעל·וואָלף האָט געפיהלט, אַז מיט בלויז שטרענגקייט קאָן מען ביי די דאָזיגע צעלאָזענע קליינע יחסנים וועניג אויפ-טהון. ער האָט זיך דעריבער געשאַפען אייגענע „געגג" אינ'ם לערנען: מיט גוטען. בערוהיגענדע רייד. אַ קניפּ אין בעקעל. זיסע זאַכען. מעשיות פון גוטע יודען (און אויך אַ מעשה'לע פון טאָלסטאָיען האָט ער ליב געהאַט צו דערצעהלען; אַ מעשה'לע מיט אַ מוסר-השכל, וואָס איין ג—ט אין הימעל ווייס פון וואַנען ער האָט עס דערטאַפּט).

און סוף-סוף האָט ער טאַקי מיט זיין פּראָסטען, געזונטען פערשטאַנד געווינען די קינדערס סימפּאַטיע. דאָס האָט אָבער גאָרנישט משפיע געווען, אז צום שיעור זאָל עמיצער פון זיי וועלען זיצען נעבען איהם. אויס געוואוינהייט, נישט מיינענדיג דערמיט קיין שלעכטס, פלעגט ער, פערטיפענדיג זיך אין לערנען, אַ שטאָרך טהון דעם נעבען איהם זיצענדיגען תלמיד, מיט זייגע ביינערדיגע עלענבויגענס. ער האָט אַוועקגעאַרבייט מיט זיי מעשים. און שאָקלענדיג זיך איבער'ן בלאַט גמרא פלעגט ער ברומען:

— נו, נו... אָדם — אַ מענש — קאַטשקעלע ריהר דיך! נו, נו... אָמר אַביי... אַיי, אַיי, נו, ריהר דיך!

און אַז חברה האָט דערהערט „ריהר דיך!" איז עס דוקא געווען דער גוט-בעקאַנטער צייכען, אַז די תלמידים קאָנען מאַכען אַ קליינע פּויזע (דער רבי דאַרף זיך ערשט פאַר זיך אַליין קלאָר מאַכען דעם ענין). און עס האָט זיך דאַס אָנגעהויבען אַ ריהרעניש. פייל פון בויגען איז זיך חברה צעלאָפען, צעשאָטען און אַוועק-געקאָלערט אין אַלע ווינקעלעך. אַרויס צו דער טהיר און אַ „פליה" געגעבען פון אַלע טרעפּען. געהיפּט צו צוויי און דריי טרעפּען, אָדער גאָר זיך אַראָפּגעגליטשט פון פּאָרענטש — און אַרויס אויפ'ן הויף.

פינף זייגען זיי געווען און יעדער האָט זיך געהאַט זייגע בעזונדערע קאַפּריזען.

חנן, דער יונגסטער, צוגלייך אָבער דער גרעסטער מזיק, איז געווען דער ערשטער צו די קונץ-שטיק. אַ געזונט יונגעל, אַ ריהרעוודיגס. מיט אַ קאָפּ צושויבערטע האָר, ווי יונגע זאַנגען אויף פעטע פעלדער. אַ דרעה טהון זיך אויף איין פוס, ווי אַ טרענדער'ל, אַ קאָזשעליק—און שוין פערשווינדען. מיט'ן גרעסטען פערגעניגען פלעגט ער זיך קוילערן איבער די אַלע הונטערטער זעק פול וואָל, וואָס זענען געלעגען אויפ'ן זיידענס פאַבריקס-הויף.

אַ געגענגעזעצטער טיפּ, איז געווען מאיר שמאַראַגד, דעם אַלטען גאָמבינערס ערשט אור-אייניקעל. די מאַמע איז איהם גע-לעגען אונטער די שפּיץ-נעגעל. אַ בן-יחיד. תמיד אַ שטילער. געלאַסען. זייגע שוואַרצע, מיט שיק פערקעמטע האָר, פלעגען פינקלען מיט אַ שטיל ערנסט. זיין איינציגע אָנזעהעוודיגע אַרבייט איז געווען דאָס בייסען זיך די נעגעל. עפּעס האָט ער יאָ געלעבט און נישט געלעבט, ווי אַ האַלב קאַלעכדיגער זייגער: רק שטופּ איהם אונטער... אַ טיפּ. וואָס אָדער ער איז געבוירען געוואָרען מיט יאָהרען צו שפּעט, אָדער מיט יאָהרען צו פריה. זיין אָדלער-נאָז, זייגע לאַנגע געשניצטע פינגער, די שלאַנקע פיגור, זייגע שוועבענדע טריט, דער שטענדיגער האַלבער שמייכעל, דאָס ווייסקייט פון זיין הויט און דאָס „מילכיגקייט" פון זיין בליק — די דאָזיגע אַלע שטריכען בייזאַמען האָבען געוועקט די שאלה צי איז, חלילה, נישט געשעהן אַ טעות: געדאַרפט געבוירען ווערען אַלס מיידעל?...

דער דריטער איז געווען ברוך. מען האָט איהם גערופען „קליינטשיקס". ר'איז געווען דאָס, וואָס מ'רופט מייזעלע. אַ קוק. אַ פינטעל מיט'ן אויג — און נישטאָ. אַ ספּעציאַליסט צו ווארג[?]ן שניי·קוילען און צו פיהרען „חדר-סוחרישע" געשעפטען. אַ פלינקע תפיסה, נישט קיין שלעכטער זכרון, פלעגט ער אין אַ מינוט באַלד „כאַפּען" די סוגיא, און מיט אַ מינע פון אַ זיגער, צופרידען זיך צו הערען ווי דער רבי „קנעלט" מיט די אַנדערע...

בית יעקב-לודז/גליון/שנה ז/גליון 054 a הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 6 מתוך 20

זיינע בעוועגליכע אויגען, פאַרריסען נעזעל, די פליהענדע האַלז-בינדע, בלוי-און-ווייס געשפרענגט אַרום דעם ברייטען, ווייסען האַלז-קראַגען, דאָס האָט געוויזען אויף זיין וואויל-יונגלערישקייט.

מיכאל, דער פערטער, מיט'ן צונאָמען „יוז", האָט געהייסען דער „למדן". געהאט די הצלחה תמיד צו וויסען דעם שיעור. נישט אַז ער איז געווען אַ מתמיד, מעהר געלערנט, ווי אַ צווייטער, נאָר דער זכרון איז ביי איהם געווען אַ גוטער. זאָגסט איהם איינמאָל — איז גענוג. אַ געלינקטער, דאַר, ווי אַ שטעקעלע. פול גראָטעסק ליניעס. ער האָט געקוקט פון אויבען אַראָפּ און פון רעכט'ס אויף לינקס, אָבער קיינמאָל נישט גלייך — אַ ו„חכם". תמיד יענעם געוואָלט כאַפּען ביים וואָרט; אַז יענער האָט פלומרשט „אַזוי" געזאָגט, גערעדט מיט אָפּגעהאַקטע זאַצען. מיט „כי-לעולם-חסדו'ס". שטענדיג געווען פאַרטיג מיט זיך, אָבער אויך מיט יענעם, אַ ש טיקעל אַכזר און עגאָאיסט...

דער לעצטער, האָט געטראָגען דעם צונאָמען: חאַמיש... דער אמת' ר נאָמען איז געווען מענדיל. אַנ'עקשן. זייענדיג דער עלטסטער צווישען די תלמודים — האָט ער געמיינט, אַז דערמיט איז ער אַ יחסן. אָנגעבלאָזען. שטענדיג געטראָגען ביי זיך אַ נאָזטיכעל, כאָטש די נאָז געווישט מיט אַ שמיר פון אַרבעל, פון אונטען אַרויף. אַנ'ערפינדערישער קאָפּ, געשניצט רעדלעך און מאַשינקעלעך. רק עס האָט זיך ביי איהם געדרעהט, זיצענדיג ביי דער גמרא, ביים שיעור, האָט ער אונטער'ן טיש געלאָזט אין גאַנג גאַנצע „פאַבריקען", עס האָט געזשומעט און געפיפען. דאָס לערנען האָט ער געלאָזט פאַר אַ צווייטען...

דידאָזיגע חברה-לייט האָבען טאַקי מעהר ווי איינמאָל בעוויזען אַרויסצוברענגען דעם גוטען מלמד'ן מענדל-וואָלף'ן פון די „כלים", דאָס פנים האָט זיך דעמאָלט ביי איהם זויער פערקרימט. געציפּט די באָרד, אַריינגענומען איהר שפּיץ אין מויל און געקייט—געקייט. געריסען די האָר און בעהאַלטען צווישען די גמרא-בלעטער, אַוועקגעלעגט מיט ערנסטקייט און ליבע, ווי שמעקענדיגע בלומען, וואָס יונגע הענט בעהאַלטען צום טרוקענען.

אָפטמאָל, ועהענדיג, אַז ווער פון די תלמידים האָט פערלוירען פלוצים דעם „פאָדעם" פונ'ם שיעור, האָט ער אויף זיין אופן געפּ-אַוועט איהם אַרויפפיהרען צום ענין און מיט ניגון, אינטאָנאַציע, און מיט אַ דרעה פונ'ם גראָבען פינגער האָט ער אָנגעהויבען:

— לעולם טאַקי... לעולם טאַקי... מיין ברודער נחום הייסט גרשון... פאַרוואָס געהן די קאַטשקעלעך באָרוויס, ווייל זיי האָבען ג שט קיין שיכעלעך!...

הארכיון היהודי

דער תלמיד, נישט וויסענדיג פון קיין „בייזען חלום" און זייענדיג בשעת מעשה מיט די חושים ערגיץ אַנדערש, האָט ער נאָכגעזאָגט, וואָרט-ביי-וואָרט, מיט דעם אייגענעם ניגון.

און דער טאָן פלעגט זיין אַ שאַדף-גמרא'דיגער, און זיך הויבען אַלץ העכ ר און העכער. און אַז מענדעל-וואָלף האָט טריומפירענדיג אויסגעלאָזט, האָט זיך זיין האַנט פאַמעליך אַראָפּגעלאָזט—נישט מעהר אָבער, ווי ביז צום תלמיד'ס באַק. אָט-אָט נאָך אַ האָר—און עס וואָלט אָפּגעקלינגען אַ הילכיגער פאַטש.

דאָס יונגעל האָט זיך אויף אַ ווייל פערשעהמט, אָבער באַלד מיטגעלאַכט פון דעם פיינעם וויץ, וואָס האָט איהם צוריקגעשלעפּט צו דער גמרא.

דאָ איז געלעגען מענדעל וואָלף'ס ערציהערישע מעלה. נישט בעקומענדיג דעם אינסטינקטיוו דערוואַרטעטען פאַטש, און צוזאַמען דערמיט: נישט דערפיהלענדיג די בעליידיגונג, דערנידערונג, איז דאָס יונגעל אָנגעפולט געוואָרען מיט דאַנקבאַרקייט. און דאָס מוח'ל איז געוואָרען אויסגעליפטערט, אויסגעלייטערט, און די פעדים פון דער גמרא זענען געוואָרען אויפגעפלאָנטערט.

מיט'ן פנים צו דער ספרים-שאַנק.

איטשע איז געווען ר' פנחס'ל גאָמביגער'ס מיטעלסטער זוהן, די רעכטע האַנט פון זיין פאָטער. דער פיהרער פון מסחר. זיין ממלא מקומו אין אַלע קהל'שע „געשעפטען". ער האָט גענאָסען פון גרעסטען צוטרוי, געפאָהרען נאָך מאָסקווע, פעטערבורג, קיעוו. צופיהרט די גרויסע מוסטער-קאָלעקציעס, פון דער ווייסעל ביז דער וואָלגע און לענא, ביז בוכאַרא און וולאַדיוואָסטאָק. און צוריק פון די גרויסע שטעדט, אין צעצויגענע סטעפּעס, האָט ער געברענגט ברייט-פלייציגקייט און נאַטירליכען אינסטינקט פאַר צוגאַנג צו אַלעם אינ'ם גרויסען לעבענס-ראָד. פון די ניזשניגאָוואָגראָדער ירידים, האָט ער געברענגט זיין ברייט-צעקעמטע באָרד, מענליכען גאַנג, פעסטען טריט. פון די ווייטע רייזעס אין די אינטערנאַציאָנאַלע שלאָף-וואַגאָנעס, האָט ער אַרויסגענומען דאָס מילדקייט אין זיין רעדען, ווי די ווייכע שפּרינג-פעדערס. און פון ר' לייבעלע כאָקאָלאָווער, האָט ער איינגעזאַפּט אין זיך יודישקייט און חסידות. ליב האָבען אַ יוד. מסירות-הנפש פאַר'ן כלל. און דער עיקר: דאָס מבטל זיין געלד, דאָס הייסט נישט, אַז ער האָט נישט געוואָלט בעזיצען קיין געלד. אַדרבה, ער האָט געשטרעבט צו געלד, אָבער טאַקי נאָר, כדי צו קאָנען זיין בעפרידיגט אינגאַנצען רוחניות'דיג. האָט דאָך איהם זיין רבי, ר' לייבעלע סאָקאָלאָווער, נישט איינמאָל נאָכגעזאָגט פאַר'ן רבי ר' בונם ז"ל ס'ווערטל:

— אַז איינער בעט פון אויבערשטען נאָר אויף יראת-שמים און נישט אויף פרנסה, איז אַ סימן, אַז אַפילו די תפלה אויף יראת-שמים איז נישט קיין אמת'דיגע, וואָרען איינס אָהן אַנדערן קען נישט האָבען קיין קיום. דער עיקר איז — האָט ר' לייבעלע צוגעגעבען—מ'זאָל נישט פערגעסען ווי מ'האַלט אין דער וועלט... דער רבי ר' בונם איז דאָך אַליין געווען אַ סוחר.

איטשע, ווי זיינע איבריגע שוועסטער און ברודער, איז געווען אַ שטיק שעפעריש קינסטלערישער גייסט. ער איז נישט געווען בלויז סוחר, געלד-פערדינער, סתם יוד מיט טרוקענע חשבונות מיט'ן רבונו-של-עולם, ער האָט אויך בעש פען נייע בעציהונגען צו מענשען. דאָס וואָכעדיגע לעבען האָט זיך ביי איהם אויסגעפולט מיט ספעציעלע שטרעבונגען. מיט אָפענהערציגקייט, לאָגיק און פשטות, האָט ער דורכגעבראָכען די גרעסטע שטערונגען, אַזוי ווי זיין תוך, אַזוי אויך זיין אויסענווייניג, נישט שטעכעדיג, פערינדיגט, ווי די פולע לבנה.

איטשעס שעהן-געבויטע פיגור און זיין צוגעלאָזענקייט האָט געצויגען צו זיך מענשען, ווי מעטאַל צו מאַגנעס, אַ פעסטער קאָפּ צווישען ברייטע שולטערן, אויגען — גראָה-בלוי, וואָס קוקען אַזוי נאָהנט-ווייט: באַקען נישט קיין פולע, אָבער האַלב אויסגעבעטע. די באָרד געטיילט אין צווייען, תמיד אויסגעקעמט, מענשליך-וועלטליך, די ריין-אויסגעפוצטע ברילען-גלעזער, ליגען ווי צוגעוואַקסען צו זיין פעסט מענערישע נאָז. ער קוקט דורך זיי און איבער זיי. איטשע האָט זיך געשאַפען דעם ברייטען קוק אויף לעבען און מענש, יוד און יודישקייט. אָפט פלעגט ער זאָגען:

— תכלית, וואָס האָסטו אויפגעטהון? פאַר וואָס און פאַר ווען האָרעוועסטו?

אין די 6—7 שטובען זיינע, פלעגט ער זיך אַרומדרעהען אין זיידענעם שלאָפראָק און שטוב-לאַטשען, די ווענט בעהאָנגען מיט בילדער אין שווער-פערגאָלדעטע ראַהמען, קאָפּיעס פון אַלטע מייסטער; מעבעל פיין געשניצטעס, אָנגעלאָדענט מיט טייערען פאָרצעלאַן און גלאָזוואַרג, און זילבערוואַרג פערשידענס; טישען געדעקטע מיט פראַנצעזישע שפּיצען און טישטיכער, טייערע האַנט-אַרבייט.

צוויי גאַנצע שווערע שענק מיט אויסגעשטעלטע ספרים. האָבען פערנומען דעם גאַנצען אויבען-אָן פון זיין קאַבינעט. ספרים כל-ערליי, אויסגעריבענע ספרים-חומשים, ווענעציאַנער און אַמסטערדאַמער דרוקען, פאַרמעט געבונדענע, האָבען פון די

עמוד 7 מתוך 20
בית יעקב-לודז/גליון/שנה ז/גליון 054 a הודפס מתוך הארכיון היהודי